

Waarover wandelaars willen wandelen

Voorbeeldige wandelpaden in de wijde omgeving van
Amsterdam

Wandeloeverleg Noord-Holland, provinciale voorpost van Wandelnet, november 2013

titelblad: Afb. 1 Markermeerdijk omgeving Schardam

**Wandeloeverleg Noord-Holland
p/a Govert Flinckstraat 91-2
1072EE Amsterdam
020-7765788
wandeloeverleg@noordhollandnet.nl**

Wandeloeverleg N-H, Waarover wandelaars willen wandelen – voorbeeldige wandelpaden rond Amsterdam

Waarover wandelaars willen wandelen

Voorbeeldige wandelpaden in de wijde omgeving van Amsterdam

Wandeloerleg Noord-Holland
redactie Fred Triep, Jeroen Jacobse

november 2013

Inhoud

<i>Inleiding</i>	6
<i>1. Paden en routes</i>	8
<i>2. Historische paden</i>	9
<i>3. Oude spoordijken</i>	12
<i>4. Grasdijken</i>	17
<i>5. Pontjespaden</i>	20
<i>6. Polder- en kadepaden</i>	23
<i>7. Andere voorbeelden van voorzieningen</i>	27
<i>Andere bronnen</i>	40

BIJVOEGSEL

Het relatieve belang van verschillende vormen van buitenrecreatie en rendement van investeringen. (Jeroen Jacobse, 2012)

Nummers op de kaart op volgende pagina komen overeen met afbeeldingsnummers in dit document

Inleiding

Waar en waarover wandelaars graag wandelen, daarover blijken bij sommige plannenmakers en ruimtelijke ordenaars wel eens misverstanden te bestaan. Nog niet zo lang geleden bleek dat nog eens in een door Landschap Waterland geëntameerde discussie over de inrichting van de te verzwaren Markermeerdijk tussen Hoorn en Amsterdam en 'mee te koppelen' recreatieve doelstellingen. Landschapsarchitecten kregen opdracht tot het maken van een inrichtingsplan (Bureau Vista, *Meer dan een waterkering – Meekoppeling recreatiepaden in de dijkversterking Hoorn-Amsterdam*) ter sturing van de gedachtevorming. Voor wandelaars is de betreffende dijk van belang omdat er gebruik van wordt gemaakt door LAW-route *Zuiderzeepad* en enkele aanhakende gemarkeerde rondwandelpaden. In het bijzonder het momenteel grotendeels onverharde en exclusieve karakter van deze wandelgelegenheid is een door wandelaars hoog gewaardeerde kwaliteit. Het plan van Vista voorzag echter iets anders, met name een verhard breed fietspad van Amsterdam naar Hoorn en verharding van ongeveer 45 kilometer wandelroute. De nagestreefde scheiding van wandelaars en fietsers was ons inziens wel een goede zaak, maar verder bleek uit de discussies met betrokkenen dat niet alleen de planmakers een beperkt beeld hadden van de inrichting van paden waarover wandelaars graag wandelen. De optie van het vervangen van het verharde voetpad uit het plan door een graspad leek meer van belang als mogelijke kostenbesparing dan als een meer op de wensen van wandelaars gerichte uitvoering. Waar wandelen, gemeten naar participatie, aantal bestede uren en ook consumptieve uitgaven, de belangrijkste vorm van buitenrecreatie betreft (zie bijvoegsel), blijft het vreemd dat bij de uitgangspunten voor een recreatief inrichtingsplan onvoldoende oog blijkt te bestaan voor de aard van een wandelvriendelijk pad.

Onder auspiciën van Stichting Wandelnet, de landelijke koepel van bij wandelen betrokken organisaties, zijn er tal van publicaties verschenen over de kwaliteit van wandelvoorzieningen en de aard van het wandelpad. Een korte lijst van deze publicaties is opgenomen aan het slot van dit document. Die werken willen wij niet herhalen. Wat wij hier wel hopen te doen, is aan de hand van concrete voorbeelden, impressies van bestaande wandelpaden in de wijde omgeving van Amsterdam, laten zien waar wandelaars in het buitengebied graag over wandelen. Het gaat om soorten paden die we graag behouden en waarvan we er ook graag meer zouden zien.

In onze keus zijn we hier selectief. Hoewel we graag wandelen in de duinen en op Gooise hei en landgoederen, treft de lezer daar geen voorbeelden van aan. Dat wil niet zeggen dat wij de veelheid aan paden aldaar niet willen behouden. Onze selectie concentreert zich echter op de plekken waar de schaarste aan wandelgelegenheid het grootst is (zie ook het bijvoegsel).

Met het opstellen van deze publicatie gaan wij in op een concrete suggestie van Ed Buijs van de Dienst Ruimtelijke Ordening van Amsterdam, de ruimtelijke, infrastructurele en planologische denktank die zich bekommert om de ontwikkeling van de 'metropoolregio', de 'noordvleugel', de wijde omgeving van Amsterdam. Wij willen benadrukken dat het hier ook om een wandelregio gaat. Met Amsterdam als uitgangspunt reikt ons blikveld in deze publicatie verder dan de provinciegrenzen, maar niet over de hele provincie Noord-Holland. We hopen echter dat de gepresenteerde voorbeeldige paden zowel binnen als buiten dit blikveld voor inspiratie mogen zorgen.

1. *Paden en routes*

De aantrekkelijkheid van paden zit hem vooral in de aard van de ondergrond en de mate van exclusiviteit, exclusiviteit in de zin van ongestoord door ander verkeer, maar ook in de zin van ergens komen, iets beleven dat op andere wijze niet of minder kan. Daarnaast speelt landschappelijke variatie voor de belevingswaarde een rol als voor verschillende andere soorten recreanten. De onverharde, soms wat drassige of oneffen met de seizoenen variërende ondergrond van het 'echte' pad zorgt samen met specifiek op wandelaars gerichte voorzieningen als over- of omstapjes, vlonders, klaphekjes, hoge en smalle voetbruggen of touwtrekpontjes, voor een wezenlijke contactbeleving met de omgeving. Waar de wandelaar zich elders op fietspaden en wegen kwetsbaar weet door 'sterker' verkeer, voelt hij zich op de exclusieve paden ook veilig, van belang voor het optimale wandelgevoel.

We hebben het hier vooral over de aard van het pad. Zoals gezegd, is de hard- of zachtheid daarvan een wezenlijke factor. Een wandelroute maakt idealiter ook alleen gebruik van een samenstel aan zachte paden. De realiteit op veel plaatsen in westelijk Nederland is echter dat voor het maken van een route of rondwandeling de aanwezige zachte paden niet volstaan. Als men niet wil volstaan met een op en neer-wandelingetje, ontkomt men er vaak niet aan stukken verharde weg of fietspad op te nemen in een route. Overige factoren daargelaten, is een door veel wandelaars (exclusief sportwandelaars) gedeelde ervaring echter dat verharde ondergrond tegen gaat staan na een half uur lopen, ongeveer 2 km. Een wel gehanteerde vuistregel voor het kenmerken van een route als wandelroute is dat deze buiten de bebouwde kom voor minimaal de helft over onverhard of exclusief terrein moet gaan en dat aaneengesloten stukken die daar niet aan voldoen, niet langer hoeven te zijn dan 2 kilometer (half uur lopen – binnen 2 km moet er dus minimaal de keus zijn om een 'zacht' pad in te slaan). Hier vallen geen harde eisen te stellen, maar wordt er te veel afgeweken van dit criterium, dan zullen veel wandelaars de betreffende route mijden. Bij gebrek aan voldoende kwaliteit zal men bij recreatieve routeontwikkeling zijn doel voor wandelaars snel voorbij schieten.

Voor een uitgebreide verhandeling over de kwaliteit en inrichting van wandelpaden en wandelroutes verwijzen wij naar *Handboek Wandelvoorzieningen (WIRO-rapport 14 i.o.v. Stichting Wandelnet en Ministerie LNV)* en het lijstje met overige publicaties aan het eind van deze notitie.

Hieronder brengen wij het een en ander in kaart en beeld. Dat is zonder volledig te willen zijn overigens. Ondanks de betrekkelijke schaarste zijn er meer aantrekkelijke wandelpaden in de omgeving.

Hoewel er sprake is van een zekere overlap onderscheiden we vijf typen voetpaden:

- historische paden
- oude spoordijken
- grasdijken
- pontjespaden
- polder- en kadepaden

2. Historische paden.

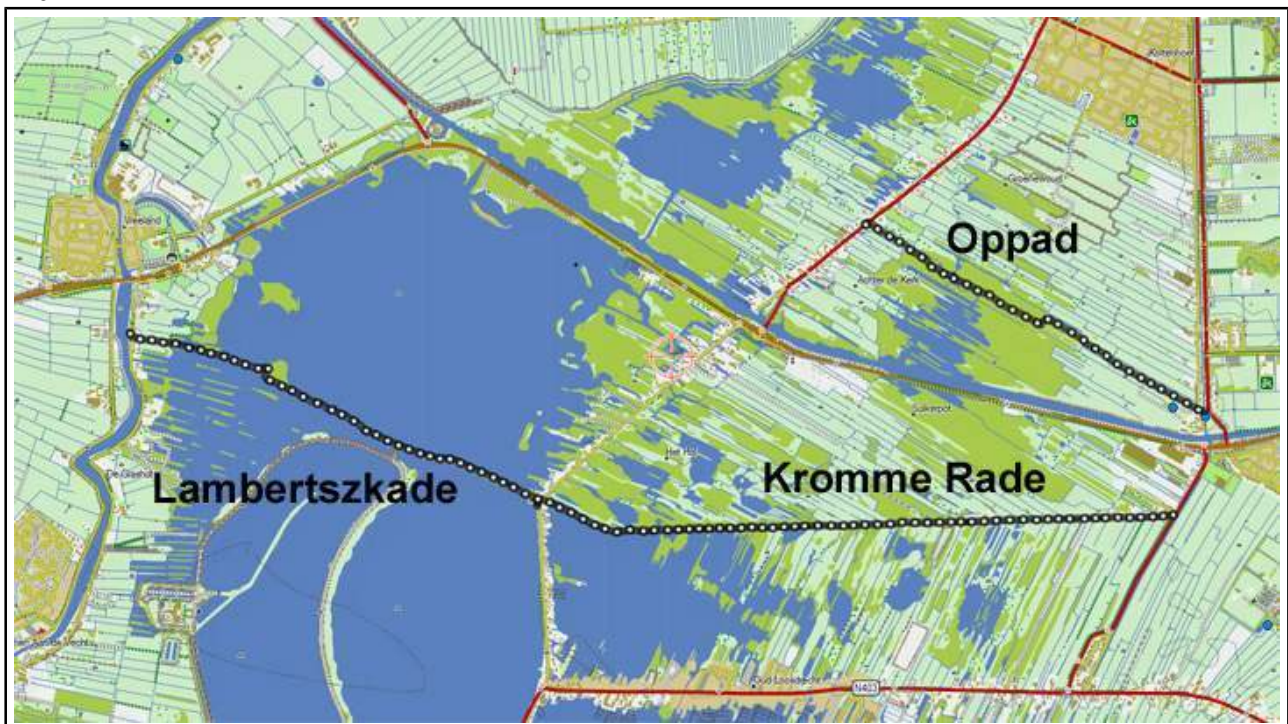
Sommige paden hebben een lange geschiedenis. Tegenwoordig mogen zij vooral recreatief gebruikt worden, in het verleden dienden zij als paden voor o.a. kerkgangers, land- en veenarbeiders of in een tijd zonder mechanische vervoermiddelen als snelste verbinding van dorp naar dorp of stad. Als voorbeeld wijzen we hier naar enkele paden in de omgeving van Vreeland, Loosdrecht en Kortenhoef (provincie Utrecht):

- *Oppad* (Kortenhoef<--> 's-Graveland-Zuidereinde)
- *Kromme Rade* (Loosdrechts)
- *Lambertszkade* (Vreeland<-->Loosdrecht door Loosdrechtse Plassen)

Bij de *Lambertszkade* gaat het om een (hoewel halfverhard) met fietsers gedeeld pad. De vraag of dat geslaagd is, leidt tot verhitte discussie onder wandelaars. Met name bij mooi weer in het weekend blijkt het pad voor veel van hen moeilijker te genieten. Een ongestoorde beleving van dit pad rest hen slechts tijdens dagen met minder mooi weer, wanneer de meeste fietsers thuisblijven.

Beziet men het kaartje hieronder, dan is duidelijk dat voor een rondwandeling via enkele of al deze paden ook gebruik moet worden gemaakt van de met overig verkeer gedeelde openbare weg (die hier bovendien of smal is of druk). Een rondwandeling kan hier amper aan de in de vorige paragraaf geformuleerde vuistregel voor een wandelroute voldoen. Wil men dat wel, dan zal men er een lijnwandeling van moeten maken met (openbaar) vervoer aan begin en/of eind. Deze drie paden maken deel uit van de doorlopende route *LAW 1-3 Floris V-pad*.

Afb. 2

Impressies van het Oppad (Kortenhoefsedijk<-->'s-Graveland-Zuideinde)
afb. 3

afb. 4

afb.5

afb. 6 Kromme Rade eind, overgang naar verharding

3. Spoorbaanpaden

Oude, niet meer gebruikte infrastructuur voor tram of trein kan zeer wel hergebruikt worden als wandelpad. Van de oude Haarlemmermeerspoorlijn van Aalsmeer naar Nieuwersluis/Loenen is het traject tussen Wilnis en Vinkeveen en tussen Vinkeveen en de Demmerikse kade bij Oukooperdijk (gemeente Ronde Venen – provincie Utrecht) een boeiend spoordijkpad geworden, waarbij het omringende, open polderlandschap vanaf een intiem, halfverhard tot onverhard wandelpad bekeken en genoten kan worden.

Afb. 7 traject oude spoordijk Wilnis-Vinkeveen-Oukoop

De waardering voor dit soort paden mag blijken uit het feit dat de bewandelbaarheid van deze oude spoordijk sinds 2000 is 'bevochten' door wandelaarsvereniging TeVoet middels demonstratieve wandelingen, handtekeningenacties en oproepen aan gemeente en Prorail. Men plaatste zelf een brug zonder welke deze spoordijk nooit meer had kunnen zijn dan een doodlopend heen en weerp pad. De verantwoordelijke instanties namen het initiatief over en in 2004 werd het traject onderdeel van een gemarkeerde rondwandeling: *Demmerikroute* (Groene Hart-serie, ANWB-bewegwijzerd met wit-groene zeshoekige bordjes). In 2011 en 2012 kwamen wandelaars weer in ruime getale in het geweer toen er voornemens waren de dijk te saneren en te fietspadiseren, plannen die intussen overigens zijn afgeblazen. (Zie ook <http://www.wandelwebsite.nl/dagwandeling/vinkeveen1.html>.)

afb. 8 spoordijk bij Wilnis

afb. 9 spoordijk bij Vinkeveen

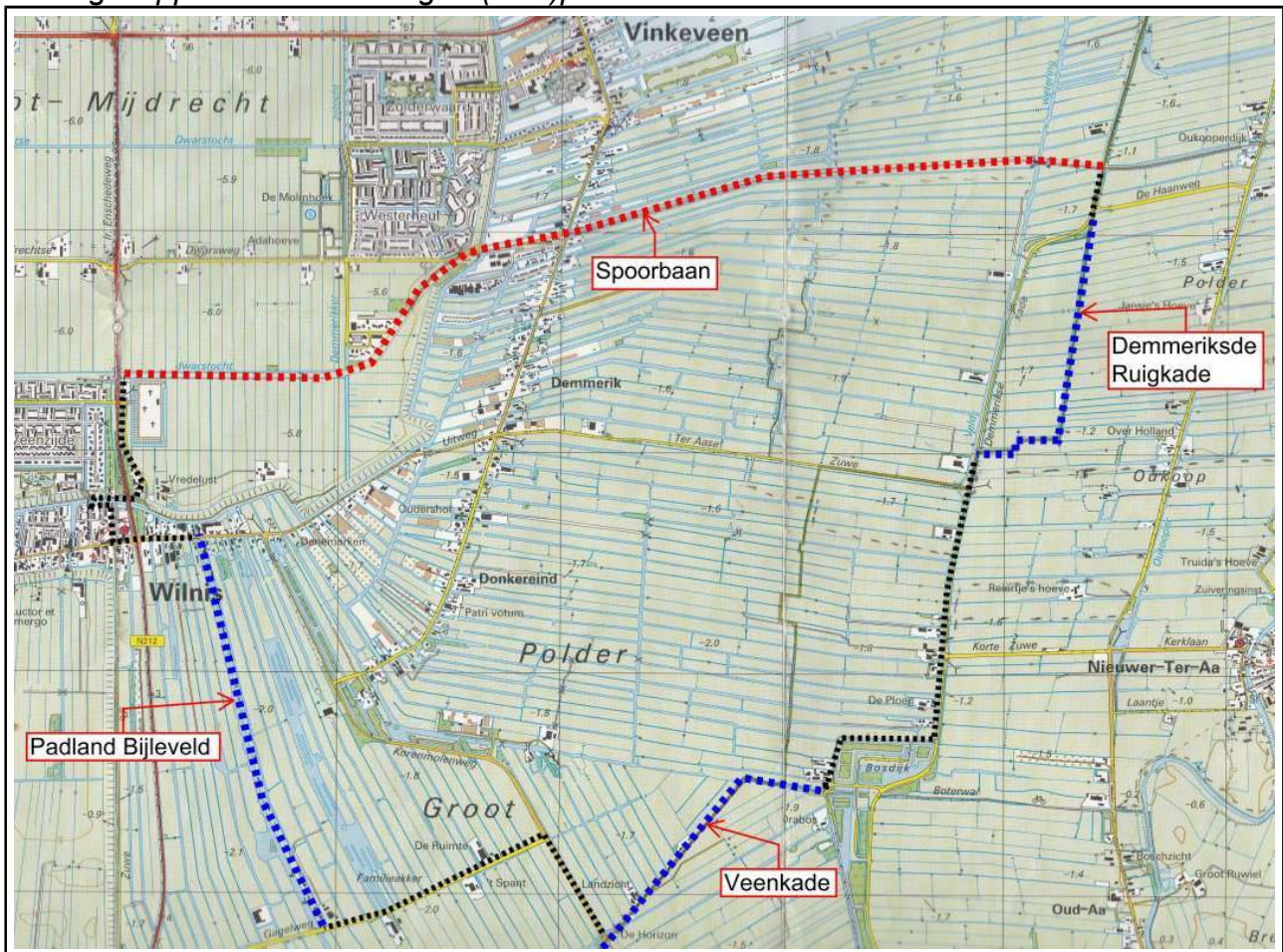
afb. 10 spoordijk niet ver van Demmerikse kade bij Oukooperdijk, brug over Veldwetering (intussen vernieuwd)

Voorbeeldig als verbindende en ontsluitende schakel

Behalve in zuiver kwalitatieve zin is deze spoorlijn ook op een andere manier 'voorbeeldig'. In de omgeving liggen namelijk enkele aantrekkelijke historische paden over ruigkades (Demmerikse Ruigkade en Veenkade) en een padland (langs de Bijleveld). Deze liggen er echter wat verloren bij. De wandelgelegenheid over de spoorlijn maakte het mogelijk deze trajecten te verbinden in een rondwandeling van 16 kilometer die aan de vuistregels voor wandelroutekwaliteit (zie paragraaf 1) voldoet. Zonder de spoorlijn en zijn brug zouden deze even 'loos' in het landschap zijn blijven liggen als de spoorlijn zelf. De spoorlijn bij Vinkeveen is dus ook voorbeeldig als routeschakel.

afb. 11 Spoorbaan als verbindende schakel in rondwandeling
rood en blauw gestippeld de voorbeeldige paden
zwart gestippeld verharde weg of (fiets)pad

afb. 12 Demmerikse Ruigkade

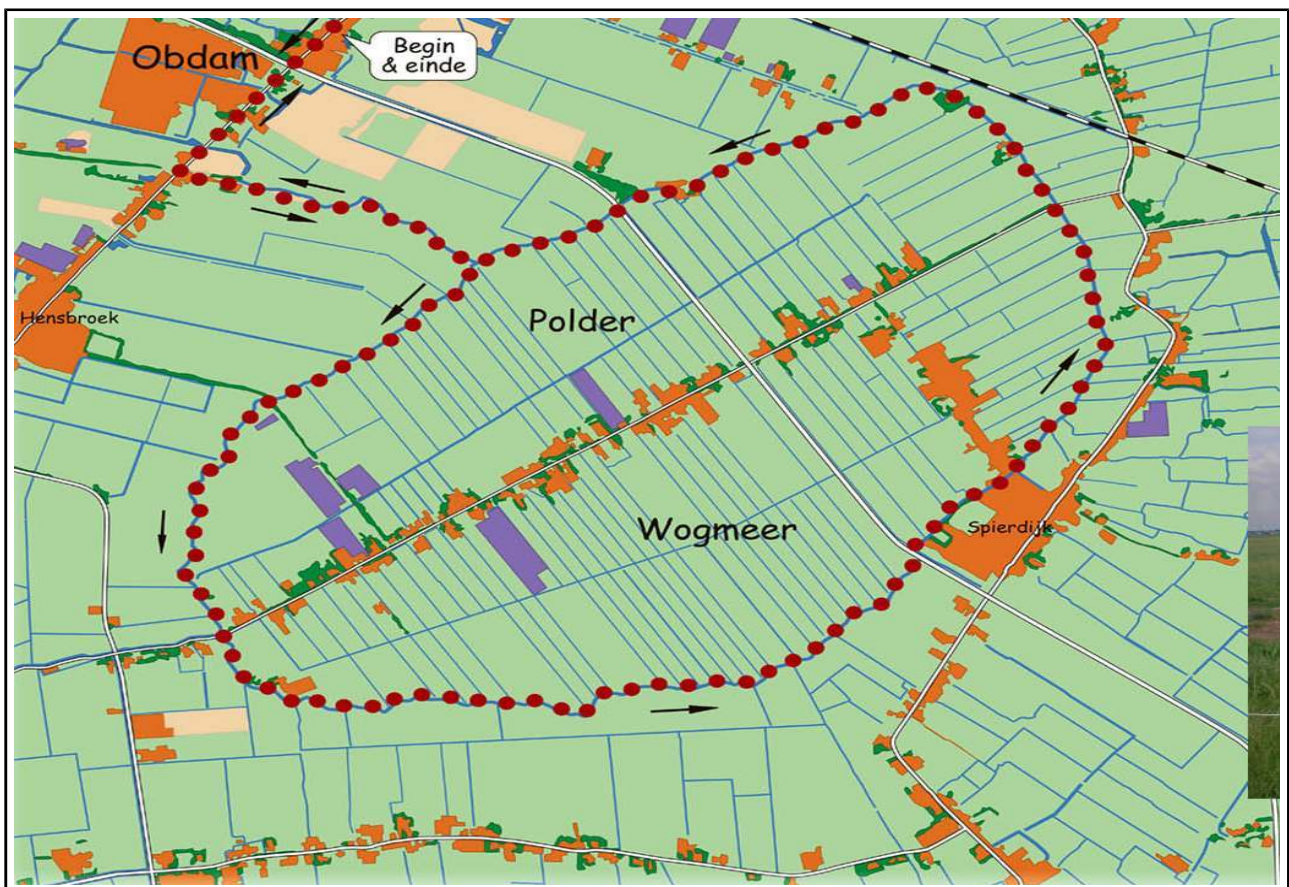
afb. 13 padland langs Bijleveld bij Wilnis

4. *Grasdijkpaden*

In de inleiding werd reeds gewezen op de aantrekkelijkheid van de wandelgelegenheid op de Markermeerdijk (zie ook foto op voorpagina). Op de kruin gaat het daar voor een heel groot deel om een onverharde grasdijk. Ook de kruinen van polderringdijken kunnen vaak dienst doen als aantrekkelijke grassige wandelpaden. Een mooi voorbeeld is de ringdijk van de *Wogmeer* in West-Friesland. Men kan deze bijna geheel onverhard belopen voor een rondwandeling van zo'n 11 kilometer. Dit pad op de ringdijk had ook als voorbeeld genomen kunnen worden voor de historische paden. Het staat namelijk al sinds jaar en dag op de openbare wegenlegger. In 2004 werd de toegankelijkheid door het Hoogheemraadschap verbeterd door het vernieuwen van de talloze overstapjes. Dit openbare pad loopt voornamelijk over particulier terrein.

Afb. 14

afb. 15 één van de 72 overstapjes op de ringdijk van de Wogmeer

afb. 16

Met grassprietje de stroom voelen

Een hardloper zo maar midden in het weiland, een merkwaardig bordje met de woorden 'Niet maaie!', de poldermolen die zijn naam 'Nieuw Leven' weinig eer aan doet, een onverwachte versperring, een verrassende ontmoeting met een 84-jarige. Bovenal: rust en ruimte. Een rondje Wogmeer. Wandelen in de polder tussen Obdam, Spierdijk, Ursem, Rustenburg en Hensbroek.

De wandelaar wacht liefst 72 opstapjes, zo voorspellen iedere keer de opvallende blauwe informatiebordjes op de houten paaltjes. Dat is veel, maar het blijken er minder te zijn. De aanduidingen kunnen de veranderingen in het landgebruik niet bijbenen. Te bedwingen damhekken worden overbodig als een agrariër percelen samenvoegt.

Het rondje Wogmeer - 10,8 kilometer - voert in zijn geheel over de ringdijk aan de binnenzijde van de polder van 680 hectare die volgens de jongste berekeningen in 1608 is drooggevalen. De tocht is iets meer dan twee kilometer langer voor wie per trein in Obdam aankomt en via de Dorpsstraat en de Kwakelweg de weidse polder induikt.

Verdwalen kan niet. Wie de ringvaart blijft volgen en de blauwe bordjes in de gaten houdt, keert altijd terug naar het beginpunt. Op enkele plaatsen doorsnijdt een weg de ringdijk. Oppassen dus, vooral voor het vele verkeer op de Braken, een provinciale weg.

Pas van dichtbij valt het op, 'Nieuw Leven' staat er geamputeerd bij. Deze poldermolen had vorig jaar malheur en wacht nog steeds op een nieuwe roede. Het gebied aan de overzijde is nieuw ingericht: waterberging, natuur en recreatie in een.

'Niet maaie'. Het bordje in de berm van het Wogmeerp pad op de dijk roept vragen op. Groeien hier zeldzame grassoorten? Eigent een persoon zich al het gras toe? Aan de zuidkant is het water tussen de Wogmeer en de polder Ursem de naam ringsloot onwaardig. Deze scheiding, bijna vier eeuwen geleden gegraven om het water van het Wogmeer kwijt te raken, is verworpen tot een smal slootje. Op diverse plaatsen is ook van een dijk niets meer te merken. Bij sommige landeigenaren woog efficiënt landgebruik zwaarder dan ontzag voor cultuur-historie.

Ho, schrikdraad als blokkade. Voorzichtig voelen met een grassprietje of er stroom op staat. Brandnetels zijn een ander obstakel. Niet zeuren, dat hoort bij de natuur. Vanuit het niets duikt een hardloper op. Aan de andere kant van de ringsloot keert de veldcrosser plotseling om, terug naar Spierdijk.

Het verwijsbordje naar cafe Het Wapen van Wogmeer negerend gaan we op weg naar het oosten. Piet Stoop (84) vertelt bij zijn stolp over de fokkerij van landbouwtuigpaarden en andere oude glorie. Een mooie afleiding voor hem, af en toe een wandelaar.

De Kapelleweg overgestoken wacht een ruwe versperring. Een boer verzet zich nog steeds tegen de doorgang langs zijn erf en verpakte een damhek royaal met prikkeldraad, uit weerzin tegen eerdere overlast. Zonder veranderingen richting de kerk van Hensbroek, terug de Kwakelweg op.

Ed Dekker

Rondje Wogmeer begint waar wegen de polder doorsnijden.

Bron: www.wandeleninnoordholland.nl en Noordhollands Dagblad

 Noordhollands Dagblad

5. Pontjespaden

Een voorbeeld van een pontjespad is het IJ-oeverwandelpad bij Schellingwoude. Het gaat hier om recent geschapen wandelgelegenheid. De pontjes zijn niet alleen een 'spannende' onderbreking, zij zijn hier ook een uitkomst omdat er insteekhaventjes worden gepasseerd die gebruikt worden door kleine zeilvaart. Leuk voor ommetjes of een lijnwandeling. Met creativiteit zijn ze in combinatie met de oude zeedijk, verborgen steegjes in Nieuwendam en andere vrij nieuwe paden (Rietland) op te nemen in een afwisselende grotere rondwandeling. Dit voorbeeld laat tevens zien dat ook aan de rafelranden van stedelijk gebied aantrekkelijke wandelgelegenheid kan bestaan. Dat is ook als er geen pontjes zouden zijn.

Afb. 18 Op het luchtfotokaartje hieronder zijn voorbeeldige paden gestippeld aangegeven

afb. 19 pontje Schellingwouderpark

afb. 20 pad langs IJ-oever

afb. 21 Tussen Zijkanaal K naar Nieuwendam en Rietland

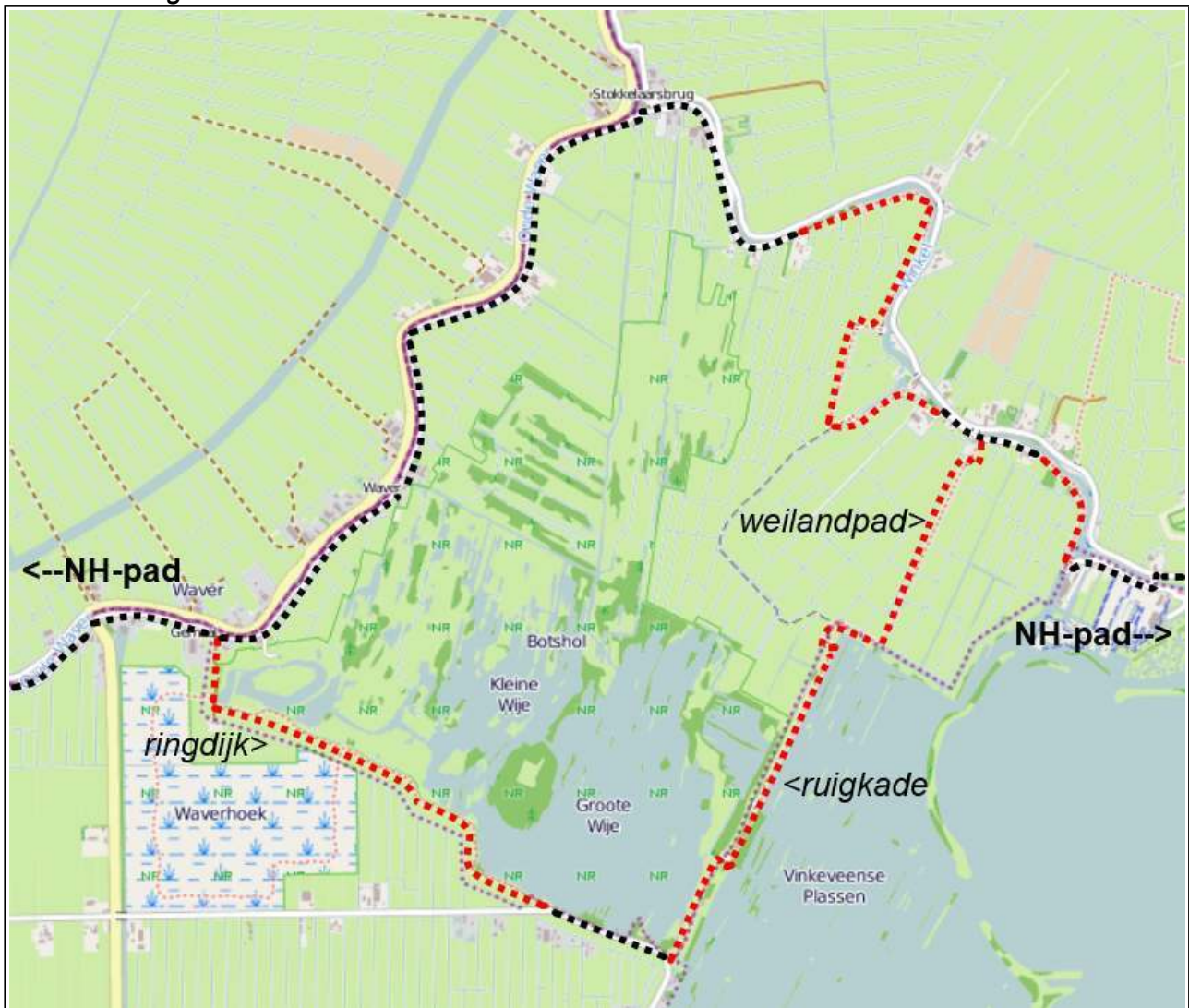
afb. 22 Rietland

6. Polder- en kadepaden

Vrij nieuwe wandelgelegenheid vinden we ook in de buurt van het Botshol (gemeente Ronde Venen – provincie Utrecht). Voorbeeldige paden lopen hier op een ringdijk van polder Groot Mijdrecht, langs een sloot door het weiland en over een oeverdijk van het riviertje de Winkel. Het mooiste pad gaat hier over een via 3 kwakelbruggen ontsloten ruigkade tussen het Botshol en de Vinkeveense Plassen. Buiten het broedseizoen maken de doorlopende routes *Noord-Hollandpad* en *Streekpad SP9 Stelling van Amsterdam* gebruik van deze paden. In combinatie met een ander weilandpad, een stuk rivieroeverdijk, een doodlopend asphaltweggetje en een betrekkelijk rustige voornamelijk door fietsers gebruikt rivierdijkweggetje (asfalt) zijn deze paden ook te combineren tot een aantrekkelijke rondwandeling.

Afb. 23 kaartje omgeving Botshol: **rood** gestippeld voorbeeldige paden, **zwart** gestippeld verharde weg.

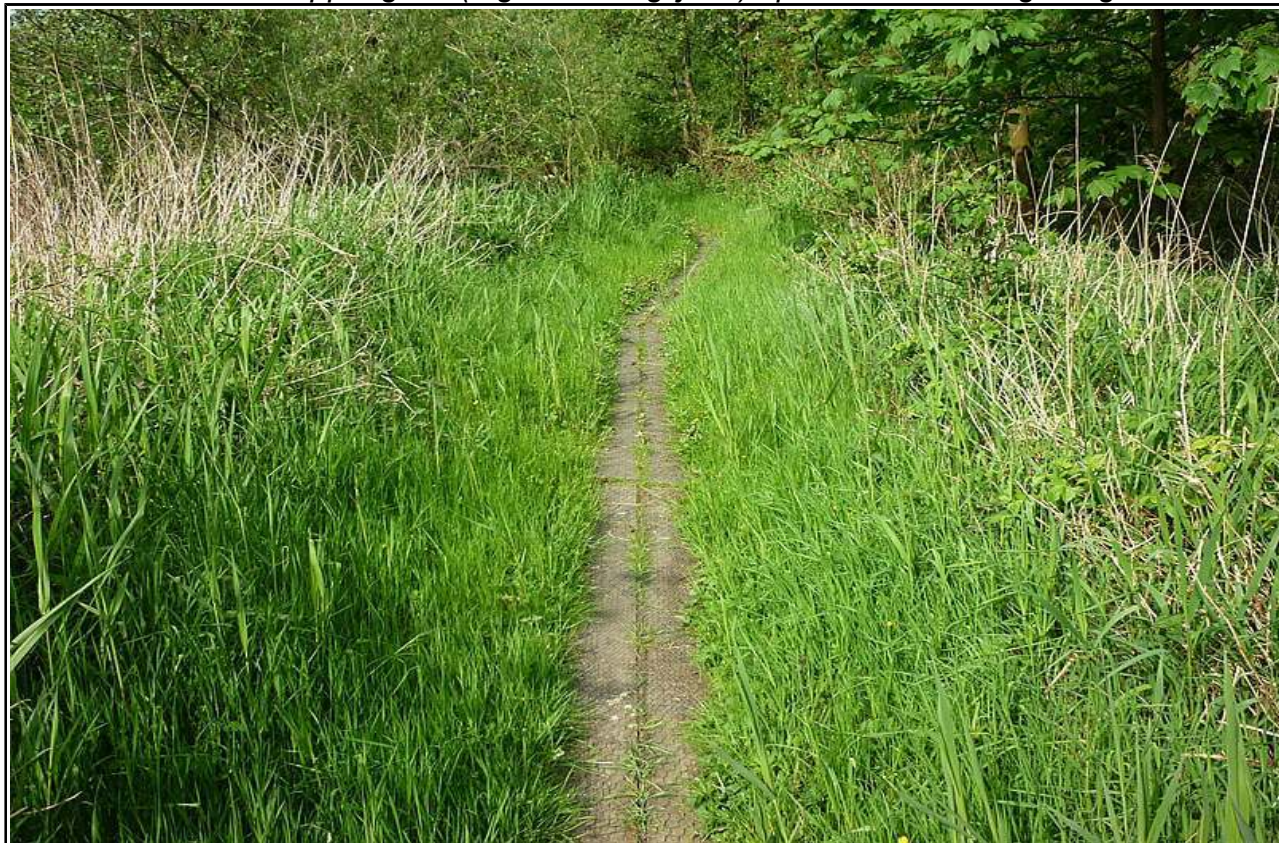
Afb. 24 Kwakelbrug van weiland naar ruigkade

afb. 25 op de ruigkade tussen Vinkeveense plassen en natuureservaat Botshol

afb. 26 vlonder met kippengaas (tegen het uitglijden) op de soms drassige ruigkade

afb. 27 op de ringdijk van polder Groot Mijndrecht

afb. 28 pad op de dijk van het riviertje de Winkel

afb. 29 bruggetje in weilandpad

7. Andere voorbeelden van voorzieningen

Afb. 30

Gedragsinstructie en informatie

afb. 31

afb. 32

afb. 33 boerenlandpadbordje

Provincie
Noord-Holland

Noord-Hollandpad

NOORD-HOLLANDPAD
Wandelroute van
Wieringen of Texel
naar Het Gooi.

Voor meer informatie:
www.noordhollandpad.nl

**BETREDEN
OP EIGEN
RISICO**

Beheer en onderhoud:
Telefoon: 088-0064455

LANDSCHAP
NOORD-HOLLAND

Beste wandelaar,
U bent hier te gast bij natuurboer Kikkert.

- Het is alleen toegestaan de hekken te passeren door middel van overstapjes.
- **Hondenverbod** geldt in verband met diergezondheid, onrust in de veestapel en besmettingsgevaar.
- Als er een ontsmettingsmat ligt, bent u verplicht uw **schoenen te ontsmetten**.

Vanwege het agrarische gebruik gelden hier de volgende regels:

*Vee niet voeren
of opjagen*

*Alleen wandelaars
toegestaan*

Ontsmettingsmat

*Geen afval
achterlaten*

*Honden niet
toegestaan*

Geen groepen

Opdrachtgever: Provincie Noord-Holland

Streekverband
**Hollands
Noorderkwartier**

Waterpassages

*afb. 35 Zuiderwoude-Uitdam, bruggetje in een openbaar 'padland' in Waterland:
Opperwoudpad (onderhoud en eigendom Hoogheemraadschap Hollands
Noorderkwartier)
veewering middels diagonaal*

afb. 36 brug in Purmerland

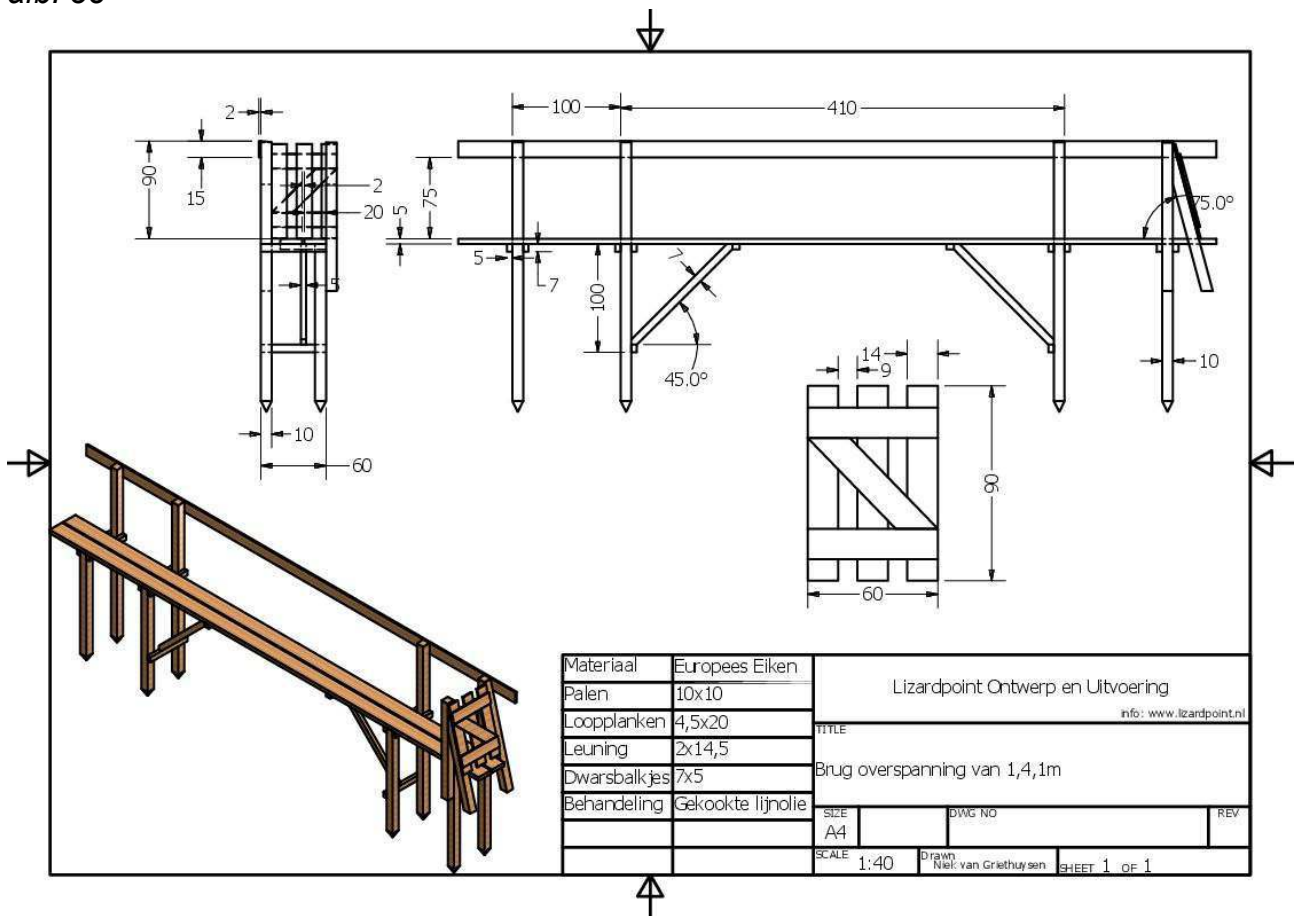

afb. 37 bruggetje met veewering middels klaphek

afb. 38

afb. 39 Korteraar, boogbrug 16 m overspanning, stalen liggers, veewering door spleten tussen de dwarsplanken

afb. 40 Egmond aan de Hoef, kwakelbrug 12 meter overspanning

afb. 41 Nes-Amstelveen, Bloemendalerpolder, route NH-pad en Molensroute

afb. 41b

afb. 42 Amsterdam-Amstelland, bruggetje in weilandpad met afsluitbaar klaphek (i.v.m. broedseizoen), veewerende diagonalen en hondenbelemmerende roosters

afb. 43 Oosthuizen-Etersheim, trekpontje in weilandpad in Kijk over Kogenroute

Hekpassages

afb. 44 Onderdijk-Wervershoof, sluisje met veerooster

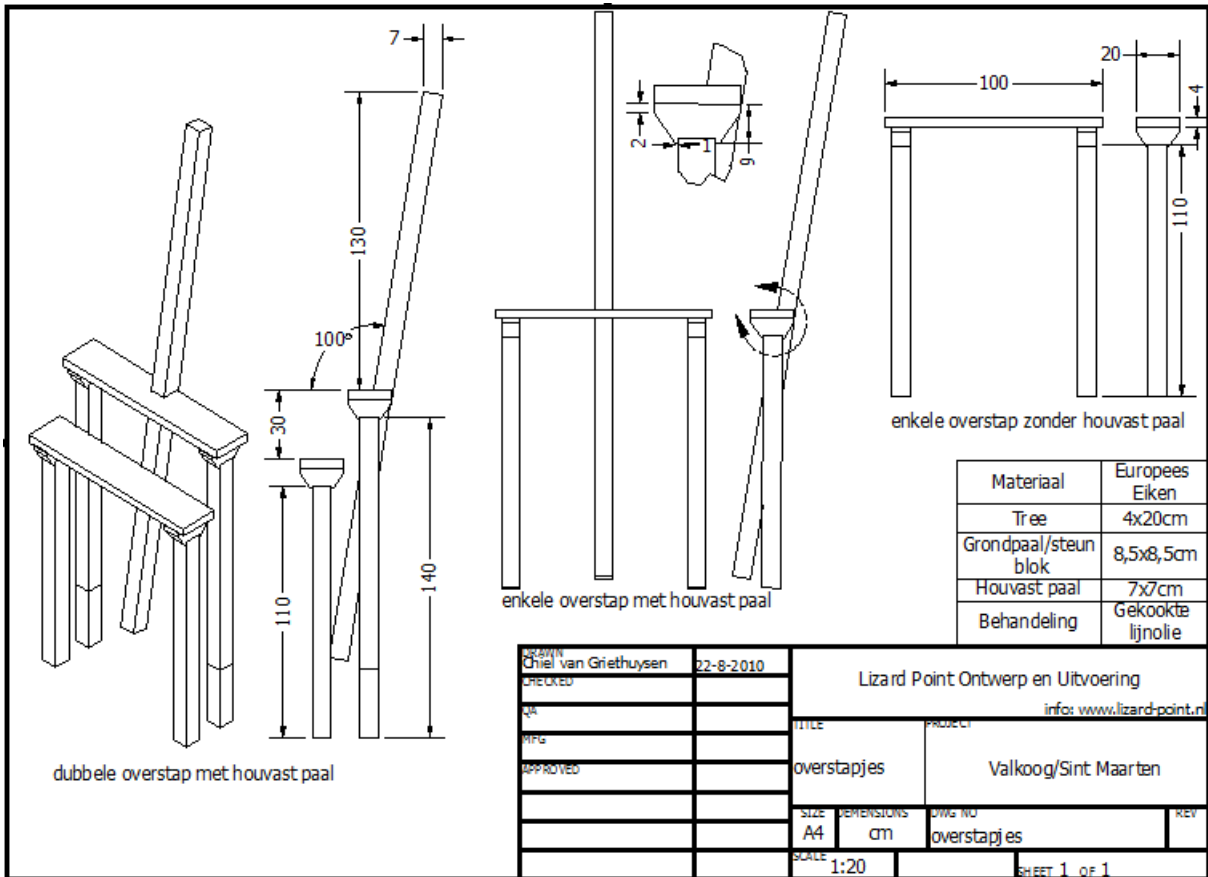

afb. 45 Vrouwenakker-Nieuwveen, overstap in landpad in Kazan en Lindenhorst-route

Wandeloeverleg N-H, Waarover wandelaars willen wandelen – voorbeeldige wandelpaden rond Amsterdam

afb. 46

afb. 47 kissing gate/tourniquette

Wandeloerleg N-H, Waarover wandelaars willen wandelen – voorbeeldige wandelpaden rond Amsterdam

afb. 48 kissing gate

afb. 49 Korteraar, klaphekjes op ringvaarkade, route LAW 7-1 Pelgrimspad

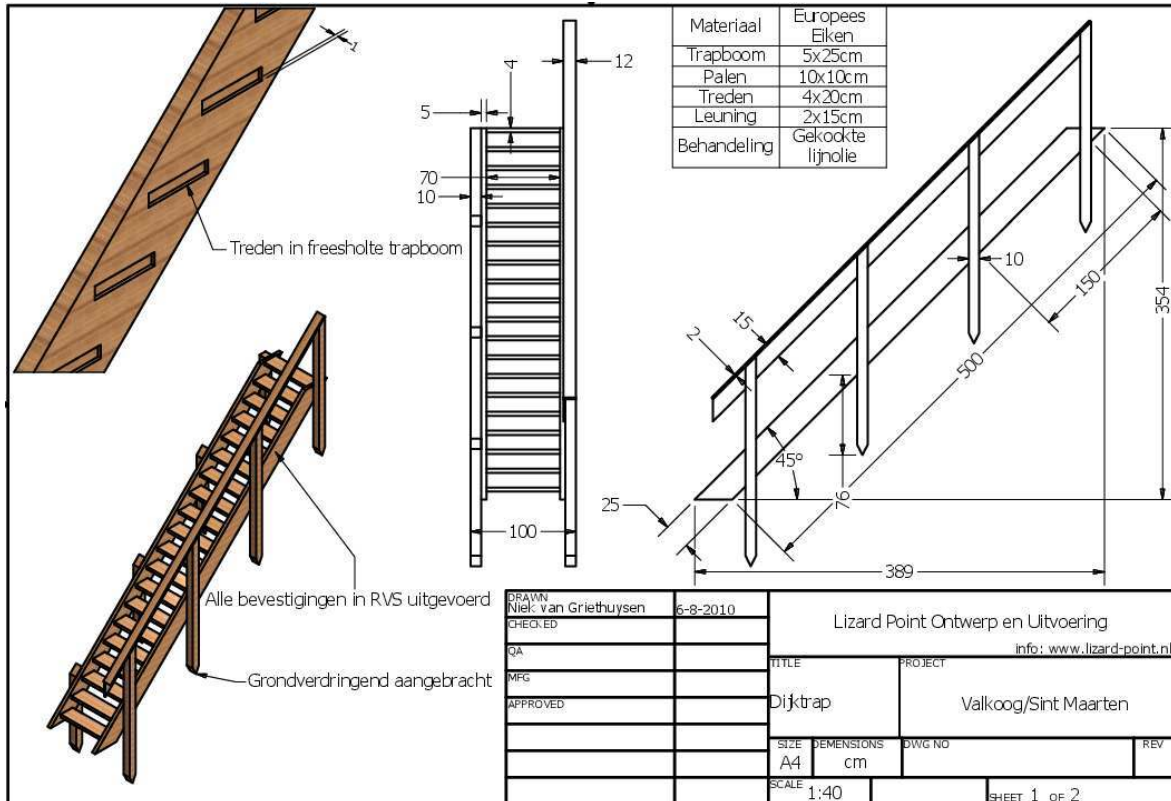

Trappen

afb. 50 dijktrap met slegtrede

afb. 51

andere bronnen

M.B.S. van Diepen & J.G. Bakker, WIRO rapport no. 14, i.o.v. Stichting Wandelplatform-LAW en Ministerie LNV, 2002, *Handboek Wandelvoorzieningen* (i.h.b. Hoofdstuk 3 *Basiskwaliteiten voor wandelroutes* en hoofdstuk 4 *Inrichtingsprincipes wandelpaden*)
http://wandelnet.nl/sites/wandelnet.nl/files/filemanager/publicaties_en_cijfers/HANDBOEK_WANDELVOORZIENINGEN.pdf

Wandelnet, Infoblad: *Wandelaars: Liever apart en onverhard*
http://wandelnet.nl/sites/wandelnet.nl/files/filemanager/publicaties_en_cijfers/INFOBLAD_LIEVER_APART_EN_ONVERHARD.pdf

Stichting Wandelplatform-LAW, mei 2010, *Wandelnetwerken uit de knoop – aanbevelingen voor de uitvoering van regionale wandelroutenetwerken* (zie <http://wandelnet.nl/node/446>)

Wandelnet, 2011, *Checklist kwaliteit regionaal wandelnetwerk* (zie <http://wandelnet.nl/node/446>)

volgende pagina *afb. 52 Grootschermer<--> Schermerhorn, Haviksdijk, route NH-pad*

BIJVOEGSEL

Het relatieve belang van verschillende vormen van buitenrecreatie en rendement van investeringen.

Jeroen Jacobse, 11/1/12 (versie 3)

Het relatieve belang van verschillende vormen van buitenrecreatie en rendement van investeringen.

Jeroen Jacobse, 11/1/12 (versie 3)

Hoe beheer en ontwikkeling van recreatie, natuur en landschap duurzaam te financieren, dat was de gestelde vraag tijdens een workshop Recreatie tijdens de Startbijeenkomst Economische Agenda Provincie Noord-Holland op 14 juli 2011. Deze probleemstelling en het daar besprokene zetten aan tot het opstellen van deze notitie.

Hier wordt geen volledig antwoord gezocht, maar een deel zal toch liggen in zuinig, efficiënt en doelgericht omgaan met de beschikbare middelen. De besteder van fondsen dient oog te hebben voor het relatieve rendement van die investeringen en de vraaggerichtheid ervan. Bij rendement denke men dan zowel in puur economische termen, als in termen van de mate waarin aan behoeften tegemoet wordt gekomen met oog voor de factor tijd. Bij recreatie gaat het namelijk om tijdsbesteding.

Participatie en bestedingen van tijd en geld

Er dient mogelijk meer onderzoek plaats te vinden, maar met cijfers uit *Recreatiecijfers bij de hand* (2008) van Kenniscentrum Recreatie doe ik hier een eerste poging tot weging op basis van behoefte en rendement. Uit deze publicatie :

tabel 1

CVTO Vrijtijdsactiviteiten			
	Participatie	Aantal ondernomen activiteiten (x 1000)	Gemiddelde tijdsduur (in uren)
Wandeling voor plezier	61%	426.500	2,05
Fietstocht voor plezier	52%	205.500	2,67
Paardrijden	2%	24.000	3,01
Watersport*	18%	21.100	5,12
*Onder watersport worden de volgende categorieën verstaan: varen met motorboot, zeilen, kanoën, roeien, surfen			
			Bron: CVTO 2006/2007

tabel 2

Uitgaven aan buitenrecreatie				
	CBS Dagtochten 2006/2007		CVTO Vrijtijdsactiviteiten 2006/2007	
	Aantal ondernomen activiteiten (x 1000)	Gemiddelde bestedingen per dagtocht in euro's p.p.	Aantal ondernomen activiteiten (x 1000)	Gemiddelde bestedingen per vrijetijdsactiviteit in euro's p.p.
Wandelen	48.101	6,82	426.500	2,86
Fietsen	34.828	6,18	205.500	1,86
Paardrijden	7.656	11,09	24.000	7,66
Watersport	7.244	10,26	21.100	9,21

Bron: CBS Onderzoek Dagrecreatie 2006/2007 en CVTO 2006/2007

Op basis van de CVTO-cijfers (NBCT-NIPO) uit tabel 1 en 2 kunnen we de volgende tabel 3 met getotaliseerde getallen samenstellen.

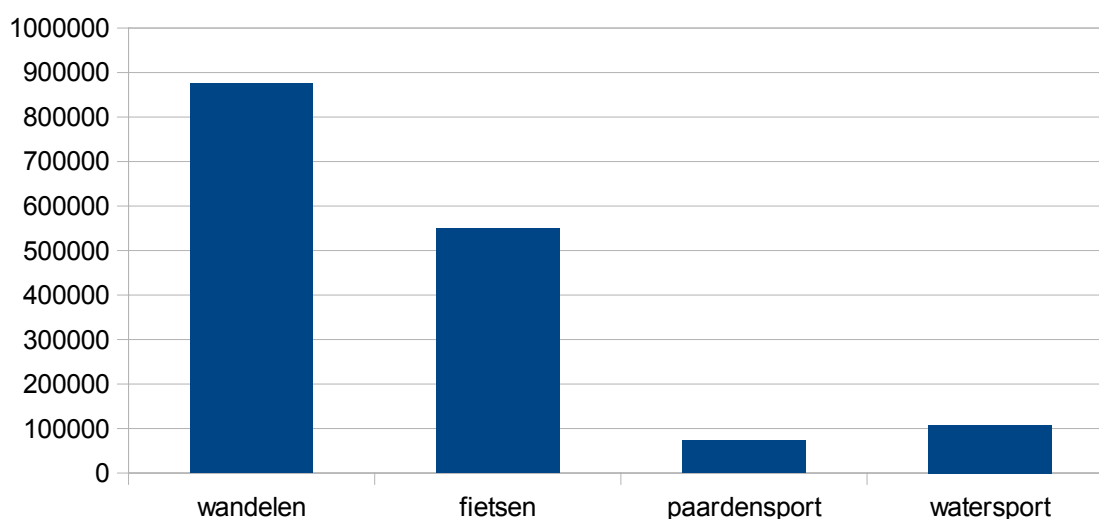
Tabel 3

Relatief belang van belangrijkste vormen van buitenrecreatie in Nederland
Op basis van Recreatiecijfers bij de hand 2008 (Kenniscentrum Recreatie)

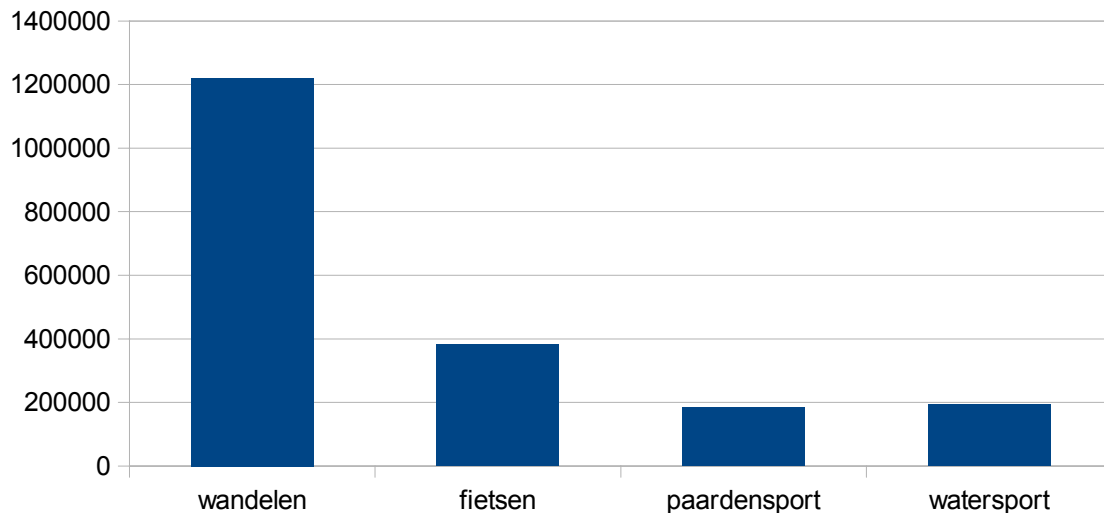
	participatie %	aantal activiteiten	%	gem. tijd/activiteit	Uren totaal	%	gem. besteding/activiteit	Totaal besteding in €	%	gem. besteding/uur
wandelen	61	426500	62,99	2,05	874325	54,53	2,86	1219790	61,60	1,40
fietsen	52	205500	30,35	2,67	548685	34,22	1,86	382230	19,30	0,70
paardensport	2	24000	3,54	3,01	72240	4,51	7,66	183840	9,28	2,54
watersport	18	21100	3,12	5,12	108032	6,74	9,21	194331	9,81	1,80
		677100	100,00	3,21	1603282	100,00	5,40	1980191	100	1,24

Met de getallen voor de totale bestede uren en euro's maken we de staafdiagrammen hieronder. Deze visualiseren het relatieve belang van de verschillende vormen van buitenrecreatie.

Totaal aantal bestede recreatieuren op jaarbasis

Totale bestedingen tijdens recreatieactiviteit in €

Elke zaterdag staat in het Parool een wandelverhaaltje met in de kop steeds de passage 'Nederlanders fietsen liever, maar niet John Jansen van Galen, hij loopt'. Gezien de bovenstaande diagrammen, lijkt hier een hardnekkige misvatting aanwezig. Wat is de verklaring dat menigeen dat beeld ook heeft?

Op de eerste plaats betreffen deze cijfers vrije tijdsbesteding, dus geen fietsen naar werk, school of bioscoop. Op de tweede plaats speelt de factor tijd een rol. Door hun snelheid zijn fietsers meer aanwezig in het landschap. In een uur tijd zijn er van een enkele wandelaar waarnemingen over een afstand van 4 tot 5 kilometer, van een enkele fietser over al gauw meer dan 15 kilometer. Als de waarnemers niet met de fietser meerijden wordt deze per uur gemiddeld genomen vaker gezien. Aangezien de fietser meer gezien wordt ontstaat al gauw de indruk dat er meer gefietst wordt. Dat is dus gezichtsbedrog. Zowel de ene fietser als de ene wandelaar zijn 1 uur onderweg. (Dat geldt allemaal net zo of meer voor snellere fietsers, brommers, auto's en motoren.)

Als men op basis van de cijfers een weging maakt voor het doen van investeringen voor actieve openluchtrecreatie zou de nadruk komen te liggen op investeringen in wandelinfrastructuur. Immers van alle vormen van openluchtrecreatie kent wandelen de hoogste participatiegraad, omvat het de meeste recreatieve uren en wordt er in zijn totaliteit het meest besteed. Er is dus de meeste vraag naar en het economisch belang is groter dan van de andere soorten openluchtrecreatie.

Wat opvalt zijn de betrekkelijk geringe bestedingen van de fietsrecreanten. De participatie is hier na wandelen de grootste. Het directe economisch belang van fietsen als recreatievorm is echter beperkt.

Het gaat hier om landelijke cijfers. Men zou ook een dergelijke tabel moeten maken op basis van gegevens specifiek voor Noord-Holland om tot een nog betere afwegingsbasis te komen voor onze provincie. Die heb ik niet ter beschikking.

Als belangrijk(st)e watersportprovincie kan men verwachten dat het relatieve belang van watersport mogelijk groter is dan landelijk.

Actieve openluchtrecreatie omvat ongeveer 1/3 van de recreatieve activiteiten. Men zou het beeld dus ook kunnen verruimen omdat er meer recreatievormen zijn dan de

hierboven genoemde. Hieronder een (landelijk) overzicht van de top tien.

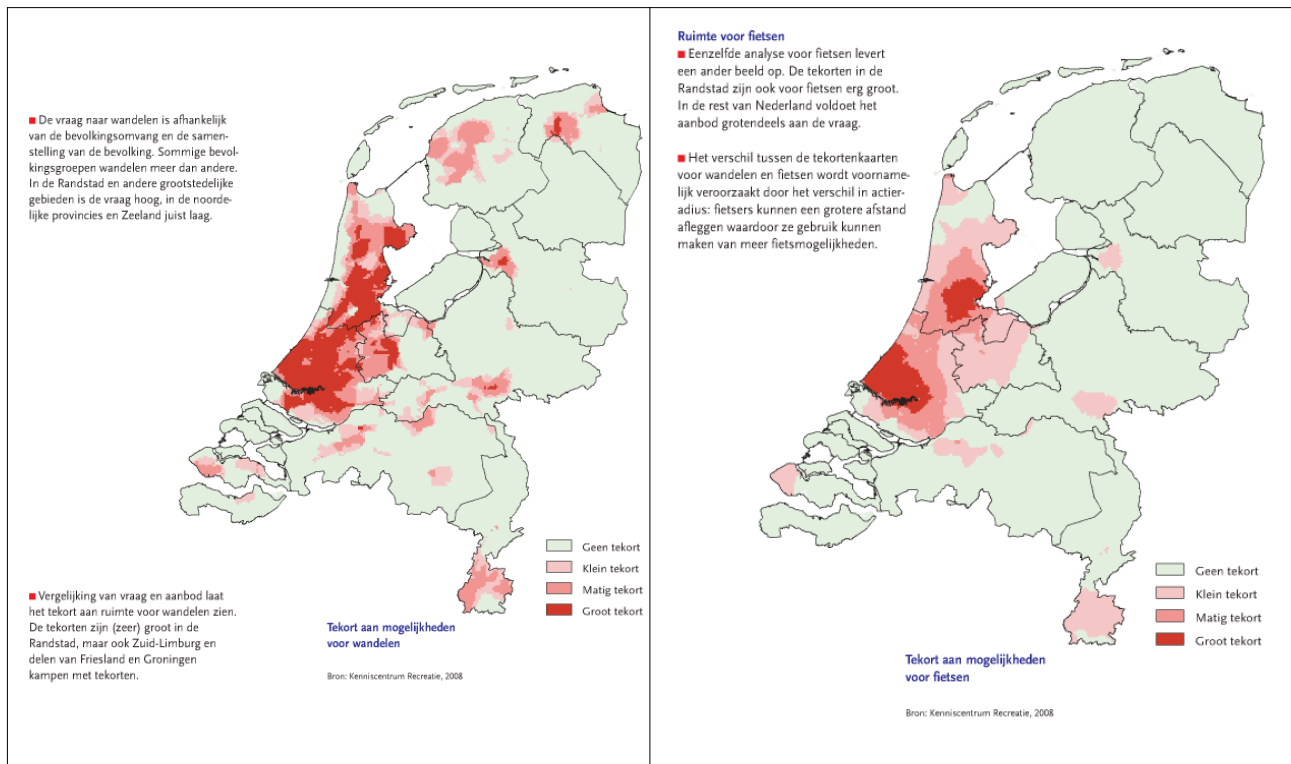
Top 10 populaire vrijetijdsactiviteiten in 2008/2009 (x mln)

In deze top tien komen paardensport en watersport niet voor.

Vraag en aanbod, relatieve tekorten voor wandelen en fietsen

Kenniscentrum Recreatie ontwikkelde een model waarmee het relatieve tekort aan recreatiegelegenheid kan worden weergegeven, rekening houdend met de samenstelling van de bevolking en de bevolkingsomvang en -groei. Op basis hiervan blijkt Noord-Holland een van de donkerste 'rode vlek'-provincies te zijn voor wandelen en fietsen. Zie de kaartjes hieronder. In de rood gevlekte gebieden bestaat een groot relatief tekort. Links het beeld voor wandelen, rechts dat voor fietsen.

De onevenwichtigheid tussen vraag en aanbod geldt vooral voor wandelen. Ik beschik niet over dergelijke plaatjes voor water- en paardensport. In de provinciale beleidsvorming in Noord-Holland neemt waterrecreatie altijd een prominente plaats in, maar op grond van bovenstaande totaalcijfers en kaartjes valt er over te twisten of dat zo gerechtvaardigd is.

Relatief rendement van investeringen

Het ontbreekt mij nu aan uitgebreid cijfermateriaal om het rendement op investeringen in de verschillende sectoren nauwkeurig te onderbouwen. Is een investering in een jachthaven rendabeler dan de investering in ruiter- fiets- of wandelpaden? Ik doe verder een deductieve poging.

Een gemeenschappelijke noemer is tijd, recreatietijd. Wat we met recreatieve investeringen scheppen is gelegenheid voor recreatieve tijdsbesteding. Hoe trager de recreatievorm hoe meer recreatiepotentieel het landschap heeft. Als voorbeeld de vergelijking tussen investeringen voor wandel- en voor fietsrecreatie. 5 kilometer fietspad levert ruimte voor ongeveer 20 minuten (rustige) fietsrecreatie, 5 kilometer voetpad ruimte voor ongeveer 105 minuten (5 kwartier) wandelrecreatie. Om ruimte voor een uur recreatie te bieden heeft men dus in de vorm van wandelpad slechts een kwart nodig van de hoeveelheid pad nodig in de vorm van fietspad. Per kilometer is de aanleg van een fietspad bovendien vele malen duurder dan van een wandelpad. (*) Gezien het feit dat ook de behoefte aan wandelgelegenheid groter is dan die aan fietsgelegenheid en wandelaars meer besteden, lijkt de te maken afweging hier wel duidelijk. Het rendement op investeringen in wandelinfrastructuur moet groter zijn. Als men in schaarse tijden toch iets wil doen om de recreatiegelegenheid te vergroten, kan men zijn middelen dus beter besteden aan wandel- dan aan fietsinfrastructuur.

Verder valt ook te signaleren dat als men de nadruk legt op het realiseren van fietspaden om tegemoet te komen aan behoeften aan recreatieve ruimte, het landschap sneller 'vol' zal zijn, dan wanneer men deze ruimte kan realiseren middels wandelpaden. Per uur recreatie heeft men immers meer pad nodig.

Vreemd genoeg lijkt de praktijk dat beleidsmakers en -uitvoerders bij investeringen in infrastructuur voor buitenrecreatie eerder denken aan paden en voorzieningen voor fietsers dan aan wandelinfrastructuur. Uit een recente evaluatie van de voortgang van de realisatie van het in 1998 door de provincie vastgestelde Fiets- en wandelpadenplan Noordelijke Vechtstreek bleek dat intussen bijna alle geplande fietspaden zijn gerealiseerd tegen slechts een klein deel van de wandelpaden. Vergelijkbare ervaringen zijn er elders. Het is zelfs sterker: we zien vaak genoeg dat besloten wordt wandelpaden voor veel geld te fietspadiseren. Even uitgaande van onze 5 kilometer pad uit het voorbeeld, wordt in zo'n geval 105 minuten wandelrecreatie geofferd voor 20 minuten (of minder) fietsrecreatie. Als er geen zwaarwegende utilitaire overwegingen zijn, kan dit gezien het geringere belang van het recreatieve fietsen moeilijk anders dan een negatief rendement opleveren.

Hoe e.e.a. precies te vergelijken met watersport? Noord-Holland is de sterke, volgens sommigen de sterkste, watersportprovincie omdat het water er al is..., maar dat sluit niet uit dat ook daar geïnvesteerd kan worden. Ik schiet hier tekort, maar men bedenke zich

dat ook hier geldt: hoe trager de recreatievorm, hoe meer recreatietijdruimte het landschap heeft. (Vanuit dit gezichtspunt zijn recreanten idealiter dus vissers of tobberoeiers.) Per activiteit besteden watersporters (en ook paardensporters) gemiddeld wel 3 a 4 x zo veel als de andere buitenrecreanten. Per recreateur is het verschil echter minder groot. Door de lage participatiegraad en de seizoensgebondenheid, is het relatieve economisch belang van deze sector over het geheel gezien beperkt. Lokaal zal dat evenwel mogelijk anders zijn.

Conclusie

Op grond van de cijfers moeten we concluderen dat het relatieve belang van wandelen in de buitenrecreatie er uit springt. Gemeten in het aantal bestede uren is het even groot als het belang van de andere vormen van actieve buitenrecreatie samen. Gemeten naar gedane uitgaven tijdens de activiteit is het economisch belang zelfs 2x zo groot.

Het relatieve tekort aan gelegenheid voor wandelen en fietsen is in Noord-Holland is groter dan in bijna alle andere provincies. Dat geldt sterker voor wandelen dan voor fietsen.

Een deductieve analyse leidt tot de conclusie dat investeringen in gelegenheid voor trage recreatievormen gemeten in recreatieuren, een hoger rendement kennen dan die in gelegenheid voor snelle. Snelle recreatievormen vragen per tijdseenheid meer ruimte en zijn meer aanwezig in het landschap dan trage. Investeringen voor deze snellere recreatievormen kennen daardoor een slechter rendement.

In de huidige tijden van schaarse middelen valt uit het bovenstaande verhaal iets positiefs te halen. Voor zo ver men in het verleden heeft geïnvesteerd in kostbaarder recreatie-infrastructuur met een laag tot mogelijk negatief rendement, kan men nu met een kleinere hoeveelheid middelen een even groot of groter resultaat boeken door zich te concentreren op de nog braak liggende mogelijkheden voor wandelinfrastructuur.

Het kwalijkst dat men kan doen is ruimte voor wandelrecreatie offeren voor snellere recreatievormen

*

Voor wandelpaden en fietspaden durf ik op basis van enkele mij bekende gevallen wel te stellen dat de aanleg van fietspad per kilometer 7 tot 20 x zo duur is als wandelpad.

Enkele mij bekende gevallen voor fietsen en wandelen:

Koggenland 2 km fietspad tussen Oudendijk en Beets € 600.000 (begroot)

gem. Ronde Venen 4,5 km fietspadisering wandelpad spoordijk Vinkeveen € 258.000 (begroot)

gem. Harenkarspel 4,5 km wandelpad tussen Oudkarspel en Verlaat € 85000 (kostbaar i.v.m. 20 m brug)

gem. Harenkarspel 4,5 km wandelpad omgeving Sint-Maarten € 35000 (gerealiseerd)